

Міністерство освіти і науки України
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка
Луганський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
Луганська обласна організація Української спілки краєзнавців
Луганське обласне об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта»
імені Тараса Шевченка
Луганський відділ Українського Географічного товариства
Газета «Краєзнавство. Географія. Туризм»

ПРИРОДНО-ТЕРИТОРІАЛЬНІ ТА СУСПІЛЬНО- ГЕОГРАФІЧНІ КОМПЛЕКСИ РЕГІОНІВ: ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ, СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

*Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції,
присвяченої
70-річчю від часу утворення Луганської області*

*27 – 29 травня 2008 року,
м. Луганськ*

Луганськ
«Альма-матер»
2008

УДК 911.001

ББК 65.04

П 77

П 77 Природно-територіальні та суспільно-географічні комплекси регіонів: історія формування, стан, проблеми, перспективи: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 70-річчю від часу утворення Луганської області. 27 – 29 травня 2008 р., м. Луганськ / Відп. ред. Ю. О. Кисельов. – Луганськ: Альма-матер, 2008. – 199 с.

Редакційна колегія:

доктор геогр. наук П. Г. Шищенко,
доктор геогр. наук Г. І. Денисик,
доктор геогр. наук А. І. Доценко,
кандидат геогр. наук, доктор пед. наук Л. І. Зеленська,
доктор геогр. наук С. І. Ішук,
доктор геогр. наук Ж. М. Матвіїшина,
кандидат геогр. наук О. О. Кисельова,
кандидат геогр. наук Ю. О. Кисельов.

У збірнику висвітлено актуальні проблеми досліджень природно-територіальних та суспільно-географічних комплексів України, а також суміжних регіонів Російської Федерації. Окремі статті присвячені питанням теоретичної географії та методики викладання географії.

УДК 911.001

ББК 65.04

Тексти подаються мовою оригіналу
та в редакції авторів

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка
(протокол № 9 від 25.04.2008 р.)*

© Колектив авторів, 2008

© Альма-матер, 2008

I. ПЛЕНАРНІ ДОПОВІДІ	
Шищенко П.Г., Олійник Я.Б., Дмитрук О.Ю. Діяльісний підхід у розвитку вищої базової географічної освіти в Україні	3
Денисюк Г.І. Регіональні природничо-географічні дослідження	8
Доценко А.І. Проблеми географічного українознавства у контексті українізації поселень Донбасу	9
Зеленська Л.І. Сценарій підготовки екскурсиводів в регіоні (на прикладі Дніпропетровської області)	11
Іщук С.І., Гладкий О.В. Особливості застосування концепції твк та промислових кластерів при дослідженні промислово-агломераційних утворень	12
Ковальчук І.П., Євсюков Т.О. Геоінформаційно-картографічне моделювання соціально-економічних проблем землекористувань	16
Матвійшина Ж.М., Пархоменко О.Г. Палеопедологічні дослідження захисного валу раннього залізного віку на Черкащині	19
Немець Л.М., Вірченко П.А. Суспільно-географічний аналіз підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів у Харківській області за роки незалежності	23
Сивий М.Я. Методологічні підходи до вивчення мінерально-сировинних ресурсів	26
Топчів О.Г. Етапна еволюція географічних парадигм: землеопис –землезнавство – конструктивна географія – планування територій	29
Єфіменко В.І., Слоньова Т.І. Луганщина: 70 років соціально-економічного розвитку	30

II. ПРИРОДНИЧО-ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Белоусова Н.В. Сучасна водогосподарська ситуація в Луганській області та проблеми водокористування.....	33
Бондаренко Ю.Г. Історичні аспекти створення і дослідження природно-заповідних об'єктів	34
Василієнко Т.А. До історії вивчення мінерально-сировинної бази Кривбасу	37
Галамай Ю.С. Способи відновлення териконівих ландшафтів	40
Исаева Р.Я., Курдюкова О.Н. Охрана лекарственных растений Луганской области	41
Кармазиненко С.П. Макро- і мікроморфологічні особливості чорноземів звичайних південних в межах степової зони України	42
Кисельова О.О. Геологічні чинники розвитку яружної ерозії на Донецькому кряжі	45
Кисельова О.О. Інформаційний потенціал топографічних карт для вивчення яружної ерозії	47
Кисельов Ю.О., Пічугіна І.В. Еколого-економічне районування території Донбасу у світлі сьогодення	48
Кокус В.В. Внесок краєзнавчих осередків Поділля у розвиток зоологічних досліджень краю в 20-х-30-х роках ХХ ст.	50
Конопов Ю.И., Лопатина Е.Ю., Марушкевич М.Т. Ювенилизация земной поверхности и ее значение	53
Крамчанников Н.Н. Геоэкологические проблемы Белгородского водохранилища в условиях антропогенного пресса и основные пути оптимизации его природопользования	55
Лобанова Н.А. Природно-экологические закономерности развития равнинно-степных ландшафтов Волгоградской области	58
Нейман А.М. Методика складання атласу хмар	60
Совгіра С.В., Берчак В.С. Урочище „Княгиня”: просторово-часовий аспект	61
Талах О.В. Гіпсографічна крива Луганської області	62
Удовиченко Н.И. Местонахождения палеогеновых позвоночных Луганской области 63	
Чеболда І.Ю. Потенціал лісових ресурсів сталого розвитку	66
Седов С.А. Перспективи розвитку краєзнавчого туризму в Луганській області	69

III. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ

Аляев В.А., Аляева О.Е. О роли населения в хозяйственном развитии Волгоградской области в конце XIX-XX вв.	71
Афанасьев О.Е. Концептуальні засади дослідження топонімічної атрактивності території міста	74
Барановський М.О. Депресивність промислових регіонів (на прикладі Луганської області)	76
Бацманова Л.С. К вопросу об эффективности реструктуризации угольной отрасли в старопромышленном регионе – Луганщине	79
Васильева Л.Д., Молодецкий А.Э. Сергеевка и Албена: сравнение рекреационного потенциала курортов Украины и Болгарии	81
Воловик Л.М. Суспільно – географічні дослідження впливу столиці на периферійні райони	84
Гененко И.А., Корнилов А.Г., Пирогова И.В. Оптимизация общественного природопользования сельских населенных пунктов Белгородской области (на примере с. Зинаидино Ракитянского района)	87
Грицюк Д.Ю., Бугай Ю.О. Суспільно-географічні аспекти реалізації регіональної політики у форматі досвіду держав ЄС	89
Гринюк Т.А., Молзовий А.А. Маркетингово-географічні дослідження як новий науково-прикладний напрям суспільної географії	90
Деточенко Л.В. Особенности развития международного туризма в Африканском регионе	91

Єфименко В.І., Фетисова Н.М., Михайличенко А.І. Регіональний аналіз стану здоров'я населення (на прикладі Краснодонського регіону)	94
Заваріка Г.М. Трансформація сільського розселення населення Луганської області	96
Зуб Л.В. Шляхи подолання депопуляції населення у регіоні (на прикладі Тернопільської області)	98
Кисельов Ю.О. „Нова географія” Е. Банзе та геософія А. Піскозуба: спроба порівняльного аналізу	100
Ковальова Є.М. Деякі аспекти стану здоров'я населення Донецької області	101
Кононов Ю.И. Значение территориальной организации для контроля и регулирования состояния природно-производственных систем Донбасса	103
Корнус А.О., Корнус О.Г. Демографічний потенціал Луганської області та його частка у демографічному потенціалі північно-східного регіону України	104
Кошелюк В.А. Проблеми соціально-економічного розвитку промислових областей України, як відображення недосконалої функціонально-територіальної структури господарства	107
Кузицина А.В. До питання періодизації соціально-географічних досліджень в Україні	108
Літинська О.М. Функціонування регіонального ринку продовольчих товарів	110
Логвин М.М. Сучасна демографічна поведінка населення та духовне середовище	112
Макогон А.Е. Современные проблемы функционирования предприятий угольной промышленности в Луганской области (на примере шахты «Красный партизан»)	116
Мариняк Я.О. Розвиток та сучасний стан готельного бізнесу в Україні	119
Мартынюк А.А., Мартынюк А.М. Международный туризм в системе внешнеэкономических связей	122
Магросов В.Д., Гаврюшенко Г.В. Проблеми визначення критеріїв депресивності територій	125
Мельник І.Г., Гасвеська Н.С. Демографічні фактори внутрішньорегіональної диференціації бідності в Луганській області	128
Микитюк В.М. Сільська місцевість: суть та основні чинники розвитку	131
Молодцевский А.Э., Царук Л.О. Рекреационно-туристические возможности развития молодого города Причерноморья	132
Моргунова О.В. Особенности формирования и функционирования системы рыбного прудового хозяйства	134
Моштакowa Н.В. Деякі особливості географії культури (на прикладі Луганської області)	136
Олійник Т., Белуsoва Н.В. Загальна характеристика захворюваності у Марківському районі Луганської області	138
Паньків Н.М. Транспортна інфраструктура гірських районів львівської області	140
Пилипенко Г.П., Суворовська О.Л. Ризики при інтенсифікації використання агроландшафтів	142
Початков А.А. Динамика и территориальные различия автодорожной сети Воронежской области	143
Пуригіна Ю. Територіальні й структурні особливості стану здоров'я населення Луганської області	146
Руніца О.І. Санаторно-курортна мережа регіону та її дослідження (на прикладі Тернопільської області)	147
Савюк О.Ю. Суспільно-географічні аспекти вимірювання та аналізу якості життя сільського населення Одеського регіону	149
Сажнева Н.М., Сажнев М.Л., Арсененко А.І., Орловська Т.О., Сорокіна Ц.В. Передумови розвитку рекреації в Україні в ХХ столітті	151
Сердюк А.М. Ринкова інфраструктура в системі агропромислового виробництва	154
Слоньова Т.І., Чикіна Ю.Ю. Місце і роль обласного центру у суспільно-географічному комплексі Луганщини	155
Тітенко З.В. Суспільно-географічні підходи до адміністративного реформування на рівні сільських територіальних громад	157
Холявчук Д.І. Природне різноманіття долини середнього Дністра як передумова рекреаційної діяльності	159
Шевченко М. Некоторые аспекты инновационного процесса в хозяйственном комплексе Луганской области	161
Ширшов А.Ф. Эколого-географические проблемы железнодорожного транспорта Волгоградской области	162
Яворська В.В. Особливості впливу статтево-вікової структури населення на формування геодемографічних процесів регіону	164
Янковська Л.В. Гідрологічні заповідні об'єкти Тернопільської області та їх рекреаційне значення	166
Яснок Т.Є. Суспільно-географічні основи інтегрального вивчення паливно-енергетичного комплексу України	169
Гавриленко О.П. Промислові геотехсистеми лісостепу України та шляхи їх оптимізації	171
IV. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ГЕОГРАФІЇ	
Бурлаченко К.В., Слоньова Т.І. Освітній комплекс Луганщини за 70 років розвитку: динамічні та структурні зміни	175
Гринюк Т.А., Буткалюк К.О. Педагогічні кадри у світовому освітньому середовищі і функціонування ринку праці	177
Ештокин А.Н. Обработка угловых измерений в замкнутом геодезическом ходе с помощью электронных таблиц Microsoft Excel	179
Михайлова Н.М. Екологічне виховання школярів як складова роботи гуртків еколого-натуралістичного напрямку при географічному пізнанні рідного краю	183

Сорокина Г.А. Экологическое образование специалистов сферы туризма как составная часть их специальной подготовки	184
Ступникова А.Д. Практические работы как средство формирования ключевых компетенций учащихся	185
Тімець О.В. Сучасні тенденції розвитку географічної освіти в зарубіжжі	187
Трегубенко О.М. Про необхідність історико-педагогічного аналізу розвитку географічної освіти в Україні ..	189
Филипенко Т.А. Применение проектных технологий на уроках географии	189
Часнікова О.В. Організаційно-педагогічні умови розвитку фахової компетентності з основ економіки вчителів географії в післядипломній освіті	191
Шевчук С.М. Географічне джерелознавство	194

—
П
—

IV. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МЕТОДИКИ ВИСКЛАДАННЯ ГЕОГРАФІЇ

К.В. Бурлаченко, магістрантка; Т.І. Слопцова, доц., к. п. н.;
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

ОСВІТНІЙ КОМПЛЕКС ЛУГАНЩИНИ ЗА 70 РОКІВ РОЗВИТКУ: ДИНАМІЧНІ ТА СТРУКТУРНІ ЗМІНИ

Регіональний освітній комплекс є однією з важливих ланок, як соціального комплексу, так і всього суспільно-географічного комплексу будь-якої території. Розвиток суспільства потребує постійного розширення та урізноманітнення видів і форм освітньої діяльності, а це, в свою чергу, призводить до всебічного врахування регіональних чинників, ускладнення галузевої та територіальної структури освітніх комплексів.

За роки існування Луганщини, як адміністративної області на карті України, тут утворився потужний освітній комплекс (ОК). Сьогодні він один з найбільших на Україні. При питомій вазі Луганської області у загальній чисельності населення України 5,2 %, тут навчаються 4,3 % учнів загальноосвітніх навчальних закладів (ЗНЗ), 7,0 % - учнів професійно-технічних закладів (ПТНЗ), 5,5 % студентів вищих навчальних закладів (ВНЗ) I-II рівнів акредитації [5, с.171, 209].

Основи сучасного освітнього комплексу були закладені ще у другій половині XIX – на початку XX ст. Саме в той час і були засновані перші школи, які давали початковий рівень освіти. В основному, це були церковно-парафіяльні та початкові школи, які відкривали земства [5, с.287]. У кінці цього періоду з'являються такі навчальні заклади, як гімназії, училища. У 1914 році з 983 шкіл на території нинішньої Луганської області було лише 14 закладів, які можна було б порівняти з сепімірними чи середніми школами [2, с.187].

Професійно-технічна освіта регіону розпочалася з часів відкриття гірничих шкіл при Луганському чавуноливарному заводі та Лисичанському руднику. Пізніше, для задоволення потреб зростаючого промислового виробництва відкривають ремісничі училища, робітничі школи, на підприємствах існувала система профтехучнівства. Таким чином, професійно-технічне навчання існувало до революції у невеликих масштабах і практично не готувало фахівців середньої та вищої ланок.

Другий період розвитку ОК Луганської області розпочинається з 1920 року і триває до початку Великої Вітчизняної війни. Це були часи відбудови порушеного революційними подіями та громадянською війною господарства, бурхливого індустріального розвитку краю, формування і розширення мережі освітніх закладів. Так, наприклад, за 1921-1940 рр. кількість шкіл зросла в 4,6 рази, а чисельність учнів у них - в 11,2 р. [2, с. 188].

У довоєнні часи для підготовки кваліфікованих робітників та фахівців середньої ланки була створена мережа фабрично-заводських училищ та технікумів. Так, у 1927-28 навч. році на Луганщині працювали 56 таких закладів, з них 10 профшкіл, 4 вечірні профшколи, 6 фабзавучів, 11 гірпромучів, індивідуальні бригади учнівства (4), заводські довготермінові курси (4), гірничі довготермінові курси (3), короткотермінові курси бухгалтерів та машинопису (5), гірничі курси (9). Загальна кількість учнів цих шкіл становила близько 6 тис. осіб [1, с. 304].

З 20-х років XX ст. на Луганщині починає формуватися вища школа. У 1923 році було відкрито перший у Донбасі вищий педагогічний заклад - Донецький інститут народної освіти, який пізніше було перетворено в Луганський педагогічний інститут ім. Т. Г. Шевченка (з 2008 р. - Луганський національний університет імені Тараса Шевченка). Луганський сільськогосподарський технікум у 1929 р. був реорганізований у сільськогосподарський інститут. Вищу технічну освіту стали давати машинобудівний (м. Луганськ) та гірничо-металургійний (м. Алчевськ) інститути.

У післявоєнний період ОК Луганщини продовжував розвиватися і зміцнюватися. В ньому відбувалися значні динамічні та структурні зміни. Розширювалася мережа навчальних закладів, зміцнювалася їх матеріально-технічна база, збільшувалася чисельність учнів, слухачів, студентів. В середині 80-х років освітню діяльність в області здійснювали 852 школи усіх типів, у яких навчалися 370,3 тис. учнів і працювали 20,4 тис. вчителів. Значною була мережа вечірніх (39) та заочних (18) шкіл.

Значно розширилася мережа професійно-технічних закладів. Так, у 1985-1986 навч. році підготовку кваліфікованих робітників у Луганській області здійснювали 101 середнє ПТУ, 32 з яких були будівельні, 25 гірничі, 9 – готували металістів та робітників машинобудівної галузі, 5 – хімічних, 10 – торгівельно-кулінарних, 2 – легкої промисловості, 3 побутових, 1 електротехнічне, 1 – промислового зв'язку, 1 – залізничного транспорту, 1 – радіомонтажне, 1 – металургійне, 10 – сільськогосподарства. Крім того, в цей час в області працювали 9 ПТУ при виправничо-трудоустановках і 1 спеціальне ПТУ. В професійно-технічних училищах здійснювалася підготовка за 168 професіями для 22 міністерств і відомств. Загальний контингент учнів у системі профтехосвіти становив близько 50 тис. осіб. За кількістю професійно-технічних закладів Луганщина знаходилася на другому місці після Донецької області і мала їх в 2 рази більше, ніж такі індустріальні області, як Запорізька та Харківська [1, с. 331-332].

Значні зміни відбувалися у сфері середньої спеціальної освіти. Тільки за 1960-1985 роки мережа цих закладів збільшилася з 22 до 38. Чисельність учнів у них також збільшилася у 2,4 рази і становила у 1985 р. 45

тис. осіб. Близько 61 % учнів навчалися у закладах, які відносилися до галузей промисловості та будівництва [2, с.185].

За цей же час збільшилася мережа ВНЗ. У 1956 році у Луганську було відкрито медичний інститут, який тільки за перші 10 років існування випустив 1500 лікарів. З кінця 60-х років у Луганську почав працювати філіал Донецького інституту радянської торгівлі. У місті Рубіжне почав діяти філіал Дніпропетровського хіміко-технологічного інституту. У 60-70 роки у Луганську функціонувало Вище авіаційне училище штурманів. Значно збільшується в цей період і чисельність студентів. Так, лише з 1960 р. по 1985 р., вона зросла у 3,1 рази і становила 43,7 тис. осіб. Таким чином, до кінця 80-х років ХХ ст. ОК Луганщини досягнув свого максимального розвитку. Тут діяли 5 ВНЗ, 38 технікумів, 119 ПТУ, 795 середніх шкіл.

Часом значних випробувань для освітнього комплексу Луганщини стають 90-і роки ХХ – перші роки ХХІ ст. Він знає масштабних кількісних та якісних змін. Ускладнюються галузева і територіальна структура окремих складових ОК. Так, машинобудівний інститут було реорганізовано у Східноукраїнський національний університет імені В. Даля, педагогічний інститут – у національний педагогічний університет, сільськогосподарський – у національний аграрний університет. У Луганську було відкрито державний університет внутрішніх справ МВС України, державний інститут культури та мистецтв, державний заклад «Луганський інститут праці і технологій», у Алчевська - Вищу школу бізнесу – інститут економіки та бізнесу. Територіальна структура чотирьох найбільших університетів області значно змінилася. Наприклад, до ЛНУ імені Тараса Шевченка увійшли Брянківський технологіко-економічний технікум, Лисичанський та Стаханівський педагогічні коледжі, Рубіжанський політехнічний коледж, Ровеньківська філія. До складу Східноукраїнського національного університету імені В.Даля входять Луганський коледж СНУ, Технологічний інститут з хіміко-механічним технікумом у м. Северодонецьк і Рубіжанською філією СНУ. До складу Луганського національного аграрного університету входять політехнічний коледж ЛНАУ, Слов'яносербський сільськогосподарський технікум та Старобільський державний технікум [3, с. 126].

Всього на території Луганської області в 17 населених пунктах діють 44 структурні підрозділи ВНЗ III-IV рівнів акредитації, з яких 26 підпорядковані ВНЗ Луганської області, а 18 - ВНЗ інших областей. Майже половина останніх підрозділів функціонує у Луганську (10), крім цього, вони є у Свердловську (2), у Стаханові, Старобільську, Первомайську, Краснодоні, Красному Лучі, Антрациті [3, с. 126].

ОК Луганщини сьогодні – це складне поліструктурне утворення, в якому можна виділити декілька ланок: управлінську, загальноосвітню, професійно-технічну та вищу освіту. Функції управління в межах Луганської області виконують управління освіти і науки Луганської облдержадміністрації та відповідні районні (17) та міські (14) відділи освіти.

Найбільш чисельною ланкою за кількістю закладів є загальноосвітня. До неї входять: 522 дитячих дошкільних закладів (ДДЗ), 780 загальноосвітніх шкіл (ЗОШ) I-III ступенів, такі нові типи навчальних закладів як гімназії (44), ліцей (12), 1 колегіум, 33 навчально-виховних комплексів (НВК) та 108 позашкільних закладів спеціалізовані школи-інтернати та мережа позашкільних закладів [3, с.12-26]. В області також працюють 5 загальноосвітніх, 3 санаторних, 7 спеціальних, 7 допоміжних шкіл-інтернатів, 2 дитячих будинки. Територіальна мережа цих закладів найбільш дисперсно розгалужена, відповідає розселенню населення і розміщена у переважній більшості населених пунктів області.

Професійно-технічну освіту молоді забезпечують професійно-технічні заклади. Станом на 1 січня 2007 року вона представлена 78 навчальними закладами, які мають загальний контингент 32,6 тис. учнів і складається з 9 ПТУ, 11 ВПТУ, 1 училище-агрофірми, 52 професійних ліцеїв, 6 філій, 5 навчальних центрів при виправних колоніях [3, с. 85].

За останні роки в Україні склалася багаторівнева вища освіта. У Луганській області вона представлена 29 ВНЗ I-II рівнів акредитації, з яких 8 мають медичний, 4 - гірничий, 5 - машинобудівельний, 2 - індустріально-педагогічний, 4 - економічний, 2 - естетично-культурний, 2 - будівельний профілі, а також 9 ВНЗ III-IV рівнів акредитації.

Контингент студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації за 1999-2006 роки в Луганській області зріс на 72,6 % і становив 121, 1 тис. осіб. Це збільшення контингенту відбувалося за рахунок ВНЗ III-IV рівнів акредитації (у 2, 1 рази). У ВНЗ I-II рівнів акредитації у 2006 р у порівнянні з 1999 р. відбулося невелике зменшення чисельності студентів (на 5,7 %). Серед форм навчання переважає денна (55,8%) загального контингенту. Останні роки питома вага студентів, що навчаються на заочних відділеннях збільшилася з 28,9 % у 1999 р. до 43,7 % у 2007 р. [3, с.89].

Відбулися зміни і у структурі освітніх послуг Луганщини, яка довгий час готувала фахівців головним чином, з урахуванням потреб регіону (гірників, металургів, машинобудівників, лікарів, вчителів, спеціалістів сільського господарства), зараз він має забезпечити отримання якісної освіти нових для регіону спеціальностей (менеджери, дизайнери, юристи, екологі, журналісти, фахівці галузях туризму, готельного бізнесу, теле-, кіномистецтва, садово-паркового господарства).

Усі зміни, що відбувалися в ОК Луганської області за роки його існування свідчать про те, що його розвиток перейшов на якісно-новий рівень, а його значення і роль, як обслуговуючого потреби населення в освіті, значно змінилися в умовах формування суверенної національної держави з ринковою економікою. Тому усі подальші трансформації структури та зміни впливу на суспільний розвиток регіону, що відбуваються в наш час, безумовно потребують його подальшого глибокого і всебічного вивчення.

Література

1. Курнило В.С. Освіта та педагогічна думка Східноукраїнського регіону у ХХ ст. – Луганськ: ЛДПУ, 2000. – 460 с.
2. Луганская область за 50 лет. Сборник статистических материалов. – Донецк: Статистика, 1967. – С. 186-197.
3. Освіта Луганщини. Статистичний збірник 2006. – Луганськ: Управління освіти і науки Луганської обласної державної адміністрації, 2007. – 127 с.
4. Статистичний щорічник Луганської області за 2006 р. ч 1. – Луганськ: Головне управління статистики в Луганській області, 2007. – с.428-456
5. Україна у цифрах у 2005 р. – К.: Державний Комітет статистики, 2006. - с. 171-213

Т.А. Гришок, доц., к. с. н., К.О. Буткалюк, ст. викл.
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

ПЕДАГОГІЧНІ КАДРИ У СВІТОВОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ І ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ПРАЦІ

Освіта є однією з найважливіших галузей як світової, так і національної економіки. Вона формує інтелектуальний потенціал нації, визначає рівень розвитку продуктивних сил, сприяє підвищенню конкурентоспроможності населення на ринку праці, має істотний вплив на функціонування ринку праці педагогічних кадрів. Економічне піднесення держави, інноваційне оновлення виробництва, підвищення добробуту населення нерозривно пов'язані з раціональним використанням її інтелектуального потенціалу.

У сучасному глобалізованому світі, в якому суспільство еволюціонує у напрямку інформаційного, роль знань та кваліфікованих кадрів зростає, випереджаючи значимість засобів виробництва і природних ресурсів¹. Знання та інформація стають рушійною силою прогресивних перетворень. У цих процесах все вагомішим стає освітній комплекс.

Прискорення розвитку освіти як визначального чинника інноваційного напрямку розвитку суспільства залежить від наявності педагогічних кадрів, їх рівня освіти та соціально-демографічних характеристик. Виявляється, що професія вчителя у світовому просторі є найчисленнішою серед групи фахівців. На початок ХХІ століття у світі налічувалося близько 60 млн працюючих учителів, що становить 1,6 % населення планети віком від 15 до 60 років, тоді як у 60-х роках ХХ ст. їх налічувалося понад 16 млн.

Отже, за останні тридцять років кількість учителів у всьому світі зросла майже вчетверо. Зростання спостерігається як у початковій, так і в середній школі. Щодо просторових аспектів, то стрімке зростання суспільного попиту на працю вчителя особливо помітне в країнах Азії, Африки та Латинської Америки. Це пояснюється збільшенням чисельності населення в регіонах та величезними зусиллями країн щодо охоплення всіх дітей початковою освітою і розширення мережі середніх шкіл.

Лише за останній десяток років ХХ століття загальна кількість працюючих учителів у світі зросла майже на 7 млн. Дві третини з них припадають на країни, що розвиваються. Це пояснюється зростанням кількості дітей у початковій школі цих країн майже на 9% за вказаний період. При цьому у Латинській Америці та Карибському регіоні зростання склало 3,5%, а у Африканському регіоні (Південна Сахара) – 16%. Водночас на кінець ХХ ст. близько 230 млн дітей середнього шкільного віку в різних країнах світу не навчалась у школі. Відтак, у майбутньому у цих країнах загостриться ситуація на ринку педагогічної праці, оскільки зростає потреба у кваліфікованих учителях.

Зростання кількості учителів у країнах Європи та Північної Америки, в тому числі і в Україні, не є таким стрімким. Це зумовлено низьким рівнем народжуваності і таким розвитком системи початкової та середньої школи, яка практично повністю задовольняє потреби суспільства в освіті такого рівня. Темпи збільшення кількості педагогів у нашій країні на зламі століть є набагато нижчими порівняно з іншими регіонами планети. Це має стати поштовхом до наукового обґрунтування довгострокового прогнозу потреби в педагогічних кадрах України як важливого завдання Державної програми "Вчитель", започаткованої урядом України в березні 2002 року.

Професійний статус учителів світу три десятиліття визначали рекомендації ЮНЕСКО/МОП (Міжнародної організації праці) щодо міжнародних підходів та керівних принципів національної політики в галузі професійної підготовки, зайнятості й умов праці вчителя і були опубліковані у 1966 році. Статистичний обрис учителя початку нового століття створено також завдяки спільним дослідженням ЮНЕСКО та МОП і опубліковано у 2002 році.

Важливою характеристикою педагогічних кадрів є віковий склад учителів. Дослідження міжнародних організацій у галузі освіти свідчать про зростання кількості жінок серед учителів світу, продовжуючи тенденцію фемінізації вчительської професії. Принаймні відзначити, що в країнах західної цивілізації вчительська професія традиційно вважається жіночою. Кількість учителів-жінок у дошкільних закладах і початковій школі подекуди сягає 80% й більше від усього педагогічного персоналу.

За висновком спеціального дослідження Міжнародної організації праці "Тенденції фемінізації